

Państwowy Teatr Polski

BIELSKO - CIESZYN

DYREKTOR I KIEROWNIK ARTYSTYCZNY ANDRZEJ URAMOWICZ

Niemcewicz

8

1953

PROGRAM

JULIAN URSYN NIEMCEWICZ
JAKO SEKRETARZ STANU W 1808 ROKU

NIE MOŻE BYĆ TEN KRAJ WOLNYM,
GDZIE CZŁOWIEK JEST NIEWOLNIKIEM

KOLLATAJ

Szlachta nie umiała ani utrzymać, ani odzyskać niepodległości Polski, dla burżuazji jest ona dziś co najmniej obojętna... Może ona być wywalczona tylko przez młody proletariat polski i w jego rękach jest całkowicie bezpieczna.

ENGELS

ZDZISŁAW LIBERA

POWRÓT POSŁA

Powrót posła Juliana Ursyna Niemcewicza jest pierwszą w naszej literaturze komedią polityczną, która podjęła trudny temat walki o reformy państwowe. Komedia Niemcewicza pierwsza wprowadziła do literatury komediowej zagadnienia aktualnej polityki. Już nie tylko sarmatyzm szlachecki i cudzoziemszczyzna, ale konkretne, dyskutowane powszechnie problemy stały się naczelnym tematem utworu, którego zadaniem było dopomóc patriotom w sejmie i pozyskać publiczność dla wielkiej idei reformy.

Niemcewicz był posłem na Sejm Czteroletni działaczem obozu patriotycznego. Toteż sprawy dyskutowane na sejmie były mu dobrze znane: uczestniczyły w nich i broniły programu naprawy.

We wstępie skierowanym do czytelnika Niemcewicz stwierdza, że „śmieszność najstraszniejsza jest dla miłości własnej bronią i taka jest bojaźń onej, iż częstokroć ludzie wolą być godni nagany aniżeli śmiechu“.

Pisze dalej, że „sztuki teatralne mające za cel poprawienie obyczajów, za pożyteczne uznane i we wszystkich oświeconych krajach zachęcane były“. Dodaje przy tym, że „w kraju wolnym, gdzie każdy obywatel składa część powszechnego rządu, nie tylko prywatnego życia obyczaje, ale zdżożne względem całości krajowej opinie należży“. Otóż właśnie Powrót posła jest przede wszystkim komedią, której zadaniem było prostować „zdżożne względem całości krajowej opinie“.

Niemcewicz przedstawia dwa przeciwne sobie obozy szlacheckie: działaczy stronnictwa patriotycznego oraz obrońców starych porządków feudalnych. W rozmowach, które się toczą między bo-

JAN PIOTR NORBLIN SZLACHCIC

haterami utworu pokazał poeta z jednej strony program obozu reform, z drugiej zaś argumenty przeciwników. Powrót posła głosi propagandę dążeń patriotów, przekonywa o konieczności wejścia na drogę reform państwowych.

Niemcewicz omawia w swym utworze wiele spraw. Jest obrońcą nowego, obywatelskiego wychowania, przemawia za tronem dziedzicznym, podnosi ideę wolności chłopów. Ostra satyra zawarta w Powrocie posła skierowana jest w stronę sarmatów i warcholów szlacheckich, fircyków i dam modnych.

Starosta Gadulski, Starościna i Szarmancki tworzą świat różny pod względem obyczajowym i stylu życia, ale jednolicie reakcyjny w stosunku do prób reformy państwowej. Temu światu chciwości, próżności i rozpusty dącej w parze ze wstępnictwem społecznym i politycznym przeciwstawia Niemcewicz czcigodną rodzinę patriotów szlacheckich. Nie są to rzecznicy radykalizmu społecznego, przeciwnie, Podkomorzy wyraża się z uznaniem o królu, za którego przykładem iść trzeba, Walery zaś ze szczególnym upodobaniem mówi o Anglii, jako „kraju sławnym i rozsądnie wolnym“, gdzie rząd, rękodzieła i ustawy są godne specjalnego zastanowienia.

Wątku intryga miłosna komedii nie odgrywa w niej poważniejszej roli, stanowi tu wątek poboczny.

Główna wartość utworu polega na jego wymowie społeczno-politycznej. Do komedii weszły żywe, aktualne problemy polityczne Polski. Ze sceny narodowej rozległ się głos wzywający do naprawy Rzeczypospolitej. Bohaterowie uczyli patriotyzmu i pokazywali, gdzie tkwi dobro, a gdzie zło. W obrazie sztuki teatralnej znalazł odbicie konserwatyzm i kosmopolityzm szlachecki, ale co najważniejsze zaatakowany został cały obóz polityczny szermujący frazesem miłości ojczyzny a w gruncie rzeczy zaślepiony w egoizmie klasowym i zdolny do zdrady własnego narodu.

Powrót posła stanowi przykład osiemnastowiecznego realizmu. Nie chodzi w tym wypadku o to, że postacie komedii wzorowane są na żywych, konkretnych osobach. Nie jest również najważniejsze, że sztuka Niemcewicza przedstawia szereg drobnych realiów z życia stanisławowskiej Warszawy: wspomina o restauracji Kolsonowej przy ulicy Ujazdowskiej czy też o fabrykancie powozów Danglu. Istotne dla realizmu jest to, że poeta ukazał w swym utworze zasadniczy konflikt między dwiema grupami obozu szlacheckiego, udratyzował pierwszorzędnej wagi problem polityczny i uczynił z niego zagadnienie naczelne. Na tym polega jego zasługa, temu zawdzięcza komedia swoją sławę.

AL. OSTROWSKI
FR. SMUGLEWICZ

CHŁOPIŃSKA CHATA
WIDOK JABŁONNY

POWROT POSŁA KOMEDIA WE TRZECH AKTACH

przez
JULIANA NIEMCEWICZA P. I.

Liberius si
Dixero quid, si forte ioculus hoc mihi iuris,
Cum venis dapis.
HORATIUS.

W WARSZAWIE 1790.

Drukarni Uprzywilejowanej MICHAŁA GROLLA,
Księgarza Nadwornego J. K. Młci.

Premiera 10 listopada 1953 r.

JULIAN URSYN NIEMCEWICZ

POWRÓT POSŁA

komedia w 3 aktach

Opracowanie inscenizatorsko-dramaturgiczne: ADAMA GRZYMAŁY-SIEDLECKIEGO

AKTORZY:

Podkomorzy	RUDOLF LUSZCZAK
Podkomorzyna	{ STANISŁAWA MASŁOWSKA
Starosta Gadulski	{ ZOFIA MELECHÓWNA
Starościna, jego druga żona	JERZY HORECKI
Teresa, jego córka	{ MARIJA MALINOWSKA
Walery, syn podkomorstwa	{ MARIJA WILKOSZEWSKA
Szarmancki	TEOFILA WASIŃSKA
Agatka	{ JÓZEF CHROBAK
Jakub	{ ZBIGNIEW KŁOSOWICZ
	JÓZEF CHROBAK
	ZBIGNIEW KŁOSOWICZ
	HALINA DOBROWOLSKA
	ARKADIUSZ BASZTOŃ

Subreta starościny, kozak, swat, kuma, kucharz, kapela wiejska, chłopci.
Piosenki autentyczne z XVIII wieku.

Rzecz dzieje się około 1790 r., w okresie Sejmu Czteroletniego,
w domu Podkomorzego.

Reżyseria: CZESŁAW STRZELECKI

Scenografia:
JERZY SZYMAŃSKI

Asystent reżysera:
JERZY HORECKI

Kostiumy: ZENOBIUSZ STRZELECKI

Kierownik techniczny:	TADEUSZ KOCHAŃSKI
Brygadier sceny:	FRANCISZEK TOMAŁA
Światło:	ALFONS KWOKA
Rekwizytor:	WŁADYSŁAW KONICKI
Pracownia krawiecka męska:	JÓZEF KŁODA
Pracownia krawiecka damska	ZOFIA ZASADZKA
Pracownia fryzj.-peruk.:	RYSZARD PALUCH
Pracownia stolarska:	MARIAN KOBIELSKI
Pracownia malarska:	FRANCISZEK WASZEK
Pracownia ślusarska:	RUDOLF BIZOŃ
Pracownia butaforska:	WŁADYSŁAW MARKIEWICZ

Obuwie wykonała Spółdzielnia Szewsko-Cholewkarska
im. L. Waryńskiego w Bielsku.

Nie było rzeczą dziwną, że przedstawienie Powrotu posła wywołało wielkie oburzenie wśród szlachty konserwatywnej. Jeden z posłów stronnictwa starszlacheckiego, Suchorzewski, wystąpił nawet na sejmie z protestem przeciwko sztuce ponieważ dopatrył się w niej obrazy naświetszych praw szlacheckich, liberum veto i wolnej elekcji.

O uznaniu, z jakim spotkała się sztuka Niemcewicza wśród publiczności, świadczy list zamieszczony w Gazecie Narodowej i Obcej w dniu 19 stycznia 1791 roku. Czytamy w nim: że zgromadzenie słuchaczy wszystkie miejsca aż do nacisku napełniło i oklask powszechny i prawie nieprzerwany uwieńczył to dzieło obywatelstwa i dowcipu... w całym ciągu grania tej sztuki widać było nie tylko ukontentowanie ciekawości, nasyconej zabawą, ale przeniknięcie obywatelskie, którym serca przytomnych zostały przejęte, słysząc własną swą ku ojczyźnie miłość z czułością i dowcipem oddaną". Powrót posła jest przykładem literatury walczącej.

Wyrażając uczucia patriotyzmu szlacheckiego sztuka Niemcewicza służyła sprawie postępu. Skierowała uwagę opinii publicznej na żywotne interesy narodu. Poruszyła myśli i uczucia szlacheckie. Wykazywała niebezpieczeństwo anarchii, ośmieszała kosmopolityzm szlachecki, podkreślała znaczenie wolności chłopów. Uczyła widzieć prawdziwych patriotów nie w krzykaczach sejmowych, ale w rozumnych działaczach politycznych.

Największe dzieło Sejmu Czteroletniego, Konstytucja 3 maja, która jak powiedział prezydent Bolesław Bierut, stanowiła „pierwszy wyłom — nikły jeszcze i niepewny — ale podważający tyranie przywilejów magnacko-szlacheckich“, była wynikiem pracy wielu działaczy politycznych i publicystów, ożywionych chęcią naprawy państwa. Duży wkład do tej pracy wniosła również literatura piękna. Niemcewicz jako poseł na Sejm Czteroletni i autor Powrotu posła położył w tej dziedzinie szczególnie duże zasługi.

Zdzisław Libera

(Przedruk z programu Teatru Kameralnego w Warszawie)

JAN PIOTR NORBIN

GAŚSIOR

J. P. NORBIN SZLACHCIC-CHUDOPACHOLEK

USTAWA RZĄDOWA.

PRAWO UCHWALONE.

Dnia 3. Maja, Roku 1791.

w WARSZAWIE,
w Drukarni Uprzywilejowanej M. GRÖLLA,
Księgarza Nadzornego J. K. Mci.

H Y M N (1774)

ŚWIĘTA MIŁOŚCI KOCHANej OJCZYZNY!
CZUJĄ CIĘ TYLKO UMYSŁY POCZCIWE.
DLA CIEBIE ZJADŁE SMAKUJĄ TRUCIZNY;
DLA CIEBIE WIĘZY, PĘTA NIE ZELŻYWE!
KSZTAŁCISZ KALECTWO PRZEZ SZLACHETNE BLIZNY.
GNIEZDZISZ W UMYŚLE ROZKOSZE PRAWDZIWE.
BYŁE CIĘ MOŻNA WSPOMÓC, BYŁE WSPIERAĆ,
NIE ŻAL ŻYC W NĘDZY, NIE ŻAL I UMIERAĆ!

IGNACY KRASICKI

KARTA TYTUŁOWA KONSTITUCJI
3 MAJA 1791 ROKU

JULIAN URSYN NIEMCEWICZ

Jakże? kiedy z pogardą i wstydu, i prawa
Spisek zdrajców na własną ojczyznę powstawa...
Gdy szerzy dżką zemstę i mordy bezkarne,
Naród w milczeniu patrzy na mordy tak czarne?...
I nie znajdzie się ręka Bruta lub Scewoli,
Co by nas uwolniła z tak ciężkiej niewoli?
Więc, gdy Polak, zbyt dobry sztyletem się brzydzi
Niechaj, czyny ich głosząc, światu ich ohydzi,
Niech powie, że zgubili ojczyznę kochaną!...

Głosicie wolność, równość: ja prześladowanie
I nie wolność, lecz kilku widzę panowanie...
Porzuć, Szczęsny, szyderstwo! Połączać z uciskiem
Sejm prawy, zbiór cnotliwych śmiesz nazywać spiskiem?
Ty, coś zgwalcenia wszystkich praw jawnym dowodem,
Samotrzcę w Targowicy nazwał się narodem,
Ty śmiesz bunty zadawać? Jakże? Lud zebrany,
Co haniebne nad sobą potargał kajdany,
Co, jedynie zajęty miłością ojczyzny
Zniósł błędy, wskrzesił prawdę, uleczył swe blizny —

NA HERSZTÓW TARGOWICKICH

Ten sejm winien u ciebie? Ach, nie tak osądzi
Publiczność i potomność, co nigdy nie błądzi...
Ta powie kiedyś: „Był sejm z cnotliwych złożony,
„Co przywiódł do świetności kraj długo zhańbiony...
„Który rozsądną równość między ludźmi wrócił
„I źródło nieszczęść Polski — pychę możnych — skrócił.
Lecz byli zdrajcy, co kraj zburzyli szczęśliwy:
„Był Szczęsny, był Rzewuski Branicki zdradliwy
„I Kossakowskich chytre i zwodnicze plemię:
Ci zgubili na zawsze tę nieszczęsną ziemię...“

Lecz, jeśli panujecie i mieczem, i trwoga,
Wiedzcie: triumfy wasze długie być nie mogą:
Wkrótce zapalczywości i gniew zastąpi
Spadnie — i stanie w oczach ojczyzna zgubiona...
Natenczas wlec się będą dni wasze w tęsknotach,
Nie znając, co sny słodkie; w okropnych ciemnotach
Poległych ziomek cienie stać będą przed wami
I zadanymi przez was przerażać ranami.
Wpółśród przekleństw rodaków do grobu zstąpicie,
Lecz straconego szczęścia Polsce nie wróćcie!

ZE ZBIORÓW

Handwritten: *Andrzej Kawałki*

JULIAN URSYN NIEMCEWICZ

(1757—1841)

Urodził się w roku 1757.. Wychowanek Korpusu Kadetów, adiutant ks. Adama Czartoryskiego. W latach 1791—1792 zwiedził Niemcy, Włochy, Francję, Anglię. W czasie Sejmu Czteroletniego jako poseł inflancki był jednym z czynnych działaczy stronnictwa patriotycznego. Z tego okresu pochodzi jego komedia polityczna „Powrót posła“, sztuka napisana ku uczczeniu Konstytucji 3 maja, „Kazimierz Wielki“, oraz znakomite bajki.

Zwalczał Targowicę w ostrych satyrach i pamfletach politycznych („Biblia Targowicka“. „Na hersztów targowickich“, „Obrona wojska moskiewskiego“).

W powstaniu 1794 roku brał udział jako adiutant Kościuszki. Po upadku powstania dostał się do niewoli. Uwolniony — wyjechał do Ameryki. Po powrocie do kraju brał żywy udział w życiu politycznym i literackim Księstwa Warszawskiego i Królestwa Kongresowego. Z tego okresu najbardziej znane są jego Śpiewy Historyczne. Zmarł na emigracji w roku 1841.

NASTĘPNA PREMIERA: BAŁUCKI „KLUB KAWALERÓW,

Bielskie Zakł. Graf. Zakł. 2 - Bielsko, Mickiewicza 7 z.2302 311 53 3500 R-4-42783 druk. A1 80 g kart.200 g